GYVIEJI ARCHYVAI

Sodas prie Krūčiaus (1994 – 2012)

Lietuviškos novelės meistras Juozas Aputis Zervynose prie Ūlos yra šitaip kalbėjęs: kai rašai ką nors apie savo gyvenimą, atsimink, kad viskas tau yra svarbu ir įdomu, o paskaito kitas – ir nelabai... Visada prisimenu tai. Bet žinau ir kitą pamokymą: savo krašto istoriją geriausiai supranti tada, kai skaitai, ką gyvieji rašo apie gyvuosius

Henrikas Gudavičius savo sodelyje G.Kajėno nuotr.

Keliaujant miško takais kartais galima užtikti labai keistų užtvarų: netvarkingai suverstos eglių viršūnės, pakirsti ir nugriauti juodalksniai. Prasibrauni pro tokias lyg ir gamtines kliūtis, prieini tikrą tvorą, kur prasideda daržai, ir supranti, kad anoji netvarkinga užtvara buvo įspėjimas. Gal ne tiek žmogui, kiek žvėriui. Tokių reliktinių tvorų Dzūkijoje dar pasitaiko. O senojoje Musteikoje dar galima pamatyti ir stulpinių tvorų likučių: į žemę įkasti drūti stulpai primena piliakalnių įtvirtinimus, kuriuos dabar bando rekonstruoti archeologai. Prie Grūdos upės dar galima surasti netrūnijančių dervingų stulpelių, jie primena, kad marcinkoniškiai čia buvo užsitvėrę bulvių laukelius, saugojo juos nuo šernų. Kai pasižiūri, kokias gilias istorines šaknis turi tvora, tai ta liūdnai pagarsėjusi kova prieš tvoras, prasidėjusi Dotnuvos Akademijoje, atrodo labai nemokšiška.

Be tiesioginės funkcijos tvora pasitarnauja ir tiems augalams, kurie būtent čia, patvory, randa savo buveinę. Patvorys priglaudžia gyvūnus, ypač mažesniuosius. Labai įdomi yra pietiečių prancūzų patirtis: mažus sodelius nuo vėjų būtinai saugo akmeninės tvoros. Prie tokių tvorų žemė pavasarį daug greičiau įšyla.Garsusis entomologas Žanas Anri Fabras prie šiltos akmeninės tvoros galėjo ilgas valandas stebėti vabzdžius.

Kai tvora jau dirba savo darbą, galima išsigaląsti kastuvą ir prisiminti viduramžių poetą Frančeską Petrarką, kuris šitaip rašė: „Visa planeta man yra nesukasta žemė“. Gal ir Viktoras Hugo, „Vargdieniuose“ piešdamas nepamirštamą vyskupo monsinjoro Mirielio portretą, pasinaudojo šiuo Petrarkos prisipažinimu: skaitau ir rašau, o paskui purenu vunuogyno žemę – ir viena, ir kita yra vienodai svarbu... Šitokie poetai, ir šitokie vyskupai, žinoma, yra vienišiai, jais reikia žavėtis, bet sunku jais sekti. Ypač jei išdrįsime galvoti apie visą planetą. Betgi nė vienas Petrarkos sekėjas nebuvo planetos lygintojas, visi jie dirbo mažuose ploteliuose. Čia ir slypi sodininko darbo prasmė: purendamas mažą savo sodelį, jis galvoja apie Žemę. Ir štai šitaip žvelgiant kasdien į mažą savo sodą, aiškėja dar viena tvoros funkcija: apsiribojame todėl, kad geidžiame idealios tvarkos. Geidžiame to Rojaus, kur visi sutelpa ir gyvena draugiškai. O paskui ateina laikas, kai to mažo sodelio nebeužtenka – jau reikia godoti ir miško obelį. Ir tam godojimui nėra pabaigos...

8. Godotina yra ir elgetos lazda

1996 – 2000 metai

Pirmoji saugomų augalų lysvė sukasta 1996–ųjų gegužės pabaigoje.

Kitais metais pastačiau mažą trikampišką pašiūrę, stogą apdengiau beržo tošimi ir eglės maukna. Darbas nelengvas, stogas atrodo nelabai estetiškai, nes seno beržo tošis yra stangri, nenori dailiai priglusti prie grebėstų. Eglės maukna irgi visai ne tokia, kokią lupau Pietų Urale prieš daugelį metų. Nepamiršau to lupimo paslapčių, bet, matyt, eglė eglei nelygi. Viskas yra truputį sunkiau nei rašoma etnografijos vadovėliuose ir sibiriečių prisiminimuose. Ir vistiek jau galiu pasislėpti nuo lietaus ar net pamiegoti, jei kurią naktį noriu pasiklausyti, kaip sfinksai ir pelėdgalviai prie žalsvųjų naktižiedžių plevena.

Įrengiau ir neblogą laužavietę, sumeistravau paprastus suolelius. Kartu su Gediminu pastatėm supynes vaikams – ir liškiaviškiams, ir svečiams.

1998–ųjų pavasarį Kibyšių girininkijos vyrai atvežė pušinių karčių ir padėjo aptverti Retųjų augalų sklypą. Pasidariau sieksnį ir pamatavau – 18 arų. Dabar prie mano naktižiedžių nesibraus nei Albino Kalpoko karvė Murza, nei bendras kaimo arklys Laukis. O jeigu čia netikėtai lapė užspeistų Teplioriaus katiną, tai jis jau žinotų, kaip gelbėtis. Ant tvoros galima pasidžiauti ir kokį *žiuponiuką.* O patvory, prie vieno dervingo stulpelio, tuoj pat skruzdėlės pradėjo nešti spyglius ir ruošti sau namus. Nauja tvora visiems gerai.

Tvorą tvėriau kaip tikras naujakurys, pamiršęs visus kitus darbus. Smailindamas kuolus ant kelmo išgirdau ir tokį kaimyno Albino Kalpoko prisiminimą: Aušrinės kaime buvęs toks *dužas ir spritnus* bernas, kad net ir storiausią kuolą aštriu kirviu pasmailindavęs ore, be kaladės, nu, tiesa, jis paskui numiręs, baisiausią akmenį iš dirvos ritindamas. Aš nenumiriau tuos kuolus varydamas į kietą priemolį, bet sunkios ąžuolinės tvoklės kilnojimo pasekmes pajutau vėlų rudenį, ir Raudonojo kryžiaus ligoninės chirurgas, žemaitis iš Plungės Leonas Jonušas labai greitai užčiuopė išvaržą kairėje pusėje, ten, kur ji dažniausiai ir būna. Ir patarė operuotis, nes dabar ta papilvės korekcija visai nesudėtinga. Taip ir buvo – nelabai bijojau. Keisti tiktai pasirodė skalpeliais ginkluoto chirurgo klausimai – kodėl aš dirbu Liškiavoj, jeigu Nacionalinio parko direkcija yra Marcinkonyse, ar tiesa, kad šiemet gerai dygo baravykai. Tik vėliau supratau, kad šitaip klausinėdamas daktaras tikrino, kaip mane veikia narkozė. Pasakodamas apie grybus, rodos, ir užmigau. Bet po operacijos vis dėlto pakviečiau Leoną Jonušą atvažiuoti kitais metais grybauti į Dzūkiją. Jis pažadėjo, bet gerokai nuvylė, atsakydamas į mano rūpestį, kokia garantija, kad ateity tokia pat išvarža neatsiras kitoje papilvės pusėje. Pasirodo, jokios garantijos nėra, būtų išmintingiausia pasidaryti lengvesnę tvoklę.

Bet praėję metai vistiek buvo neblogi. Suregistravau net 40 grupių ir grupelių, apsilankiusių mano kuriamame Sode. 1997–aisiais metais buvo tiktai 8 grupės, bet galėjau pasigirti, kad tada lauže keptas bulves prie Krūčiaus valgė du ministrai (Imantas Lazdinis ir Ričardas Pakalniškis) ir Liškiavos klebonas Valius Zubavičius. Be to, talkininkavo Kauno paminklosaugininkų klubas „Atgaja“, kuriam tada vadovavo Kęstutis Navickas ir Linas Vainius. O jau 1998 – aisiais sulaukiau daug garbingų svečių. Matyt, šviežia žinia visiems buvo įdomi, be to, būtent tais metais Aplinkos ministerija mane apdovanojo Česlovo Kudabos premija. Tyliai galėjau sau pakartoti seniai žinomą psichologų patarimą: būk atsargus, kai tau sekasi. O dar ir bendradarbiai „Šalcinyje“ parašė šitokį padrąsinimą: „... pažadėtoji žemė yra čia, prie Nemuno ir Krūčiaus.“. Galėjau dar prisiminti ir Hermano Hesės pamokymą – senatvėje žmogus turi gyventi prie didelės upės, nes tiktai šitaip jis gali pajusti, kaip bėga laikas. Taigi traukti iš tiesų nebėra kur... Buvo ir Lietuvos televizija (laida „Skersai – išilgai”), ir latviai dviratininkai iš Kuldygos (ginčijomės, kieno upė yra Venta), ir moksleiviai talkininkai iš Druskininkų su vadove Rima Griškonyte. O įdomiaisiai talkininkavo būsimieji miškininkai iš Žemės ūkio universiteto su docentu Slavomiru Mirinu. Gal toji talka ir buvo svarbiausias vasaros įvykis – iš arti pamačiau, kad tas pats darbas (o gal ir visas gyvenimas) gali būti ir Dievo dovana, ir nemaloni prievolė. Mano dienoraštyje tada taip užrašyta: „ *Karštą dieną studentės tempia lazdynų šakas į krūvą ir dejuoja. Klausiu, ar sunku. Ne, atsako, nesunku, tik nuobodu. Netoli vyrai aria dirvoną: keturi traukia plūgelį, vienas laiko už rankenų ir džiaugiasi, kad turi progą iš „arklių“ pasišaipyti. Smagūs vyrukai dirba linksmai ir išradingai. Jiems nenuobodu, nei raginti, nei guosti jų nereikia. O ką dabar atsakyti toms panelėms kankinių veidais? Staiga prisimenu, kad neseniai skaičiau apie Volterą, kad lyg jam priklauso toks atradimas: darbas apsaugo žmogų nuo trijų blogybių – bado, nuobodulio ir paleistuvystės. Tai ir klausiu dabar, ar tiesą tas prancūzas pasakė, ar klydo. Žinoma, kad klydo. Pokalbis baigtas, galiu eiti prie tų kvatojančių „arklių“ ir prisiminti, kad Valaame niekas nežinojo, kas yra botagas. Nebuvo tokio daikto vienuolių ūkyje. „U nas vsio laskoju, lošadka lasku tože ponimajet“ („Čia viskas daroma gerumu, arkliukas gerumą irgi supranta). Ir laikas ne tas, ir aplinkybės visiškai kitokios, bet, matyt, to gerumo formos gali būti įvairios. Galvoju, kad tas labai natūralus vienuolių gerumas, tas buvimas saloje, besidžiaugiant pačiais paprasčiausiais dienos nuotykiais, ir štai tas linksmų studentų darbas senovišku ūkio padargu – panašūs dalykai. Jiems linksma šitaip dirbti. Kaip išsaugoti šitą sugebėjimą dabar, kai visus nuobodžius darbus jau lyg ir gali mašina padaryti? Žinoma, istorijos apie Valaamo vienuolių gyvenimą jau yra suliteratūrintos ir idealizuotos. Bet kiek daug ten būta situacijų, kurios gali pasikartoti štai čia, prie Nemuno. Ir kaip nesunku patikėti Nikolajaus Berdiajevo atrasta tiesa: kūryba galima tik todėl, kad šis pasaulis yra sukurtas. Jeigu jis būtų atsiradęs tiktai taip, kaip aiškina ekonomikos dėsniai, tai ir mes visą savo veiklą turėtume derinti su ekonomikos dėsniais. Bet taip nėra ir negali būti... O juk ir vienuolynai atsirado gražiausiose vietose. Kartais tos vietos atšiaurios, bet gražios. Ne žemės derlingumas ir ne miško turtų gausa buvo svarbu, o atviras horizontas prie ežero ar upės ir pirmykštis uolų grožis.“*

Visada buvo ir visada bus monotoniško darbo. Bet jeigu pasiryžai dirbti kasdien, tai atsiranda kantrybė, o netrukus pamatai ir rezultatą. Galvojant apie tą būsimą rezultatą ir monotonija darosi nebaisi... Vasarai baigiantis užaugo nemenki vaistiniai smidrai.Atnešiau aš juos anksti pavasarį iš Aušrinės smėlingo šlaito, suradęs pernykščius sausus jų stagarus. O šaknys pasirodė besančios lyg aštuonkojo čiuptuvai. Pradėjęs kasti net nemaniau, kad bus taip sunku. Paskui reikėjo laistyti ir kasdien žiūrėti, ar auga. Smidras nemėgsta perkėlimo, reiktų auginti iš sėklų, bet kai stropiai perkeltas pradeda atsigauti, tai per dieną ūgteli net 20 centimetrų. Ir štai svečias medikas, žiūrėdamas į tuos ažūrinius aukštus augalus, pasakoja, kad Vokietijoje ir Anglijoje šitie *špargeliai* yra labiausiai branginama daržovė. Anksti pavasarį, kai tik pradeda kilti stori mėsingi ūgliai, reikia juos pjauti ir troškinti arba kepti. Yra net specialūs kastuvėliai, kuriais tuos požeminius ūglius iškasa, yra tiktai tai daržovei tinkantys prieskoniai, yra net pirmųjų *špargelių* valgymo ritualas... Klausydamasis šitokios, tegu ir ne mūsų krašto patirties, galvoju, kad visokios istorijos gali lydėti kiekvieną retesnį augalą. Tik reikia jį užauginti. Taip ir atsiranda ta vadinamoji motyvacija.

Kas dar reikšmingesnio atsitiko per pirmuosius penkeris metus? Alpinistas Algimantas Mickevičius iš Alytaus atvežė auksinę šaknį. Augalas labai brangus, į Lietuvą nelabai seniai atkeliavęs iš Altajaus kalnų arba iš Mandžiūrijos. Bet kolektyviniame sode prie Alytaus jį pradėjo vogti, tad ir atvežė didoką šaknį Algimantas Mickevičius man, gal čia bus saugiau. Pažadu saugoti, tai jau, žinoma, įsipareigojimas, ir pirmiausia reikia pažiūrėti, ką apie tą šaknį rašo Vytautas Almanis. O Vito Vyšniausko brigada iš Marcinkonių pastatė puikų dvivietį tualetą. Pušinius rąstelius suguldė lyg tikram namui, stogą užkalė dailiomis lentelėmis.Per pusę dienos viską padarė, nes medžiaga jau buvo paruošta. Atvažiavo Eugenijus Drobelis, perjuosė naują statinį baltu tualetiniu popieriu ir – perkirpo. Vyrai gana darniai suūbavo maršo fragmentą, ritualas baigtas. O kai visi išvažiavo, aš užkaliau abi skyles nuo statybos likusiomis lentomis, ir susinešiau čionai visur išslapstytus darbo įrankius. Kaip gerai: dar kvepia „namo“ vidus pušų sakais, surikiuoti kastuvai, kauptukai ir kirviai ilgisi darbo... Šitaip nesunkiai apgaunama nelabai gudri įstatymo raidė, kuri sako, kad landšaftiniame draustinyje jokio įrankių namelio statyti negalima, gi dvivietį tualetą – galima.

Kas dar? Ogi gavau siuntą augalų iš Traupio, iš Sigito Obelevičiaus kolekcijos. Didžiausia retenybė – aukštoji žemuogė, kuri, atrodo, slepiasi tiktai Ažvinčių girioje, bet Sigitas Obelevičius ją sėkmingai augina savajame retųjų augalų darže. Ir porinis česnakas buvo toje siuntoje, ir vaistinis kietagrūdis, ir pavasarinė kimbara, ir net bizonžolė.Visi gamtininkai sako, kad mokytojas Sigitas Obelevičius turi ypatingą galią – ką tik pasodina savo darže, tas ir auga, net ir orchidiniai, kuriems reikia ne tiktai priežiūros, bet ir ypatingų simbiotinių ryšių su kaimyniniais augalais. Visais savo atradimais Sigitas dalinasi su bendraminčiais. Gal čia ir slypi sėkmės paslaptis: nebijok dovanoti – sugrįš dvigubai...

Šitokių asociacijų paveikti nusprendėme su Gediminu savo Sode prie Krūčiaus užkasti ... lobį. Galvojome taip: jei nori ką nors labai svarbaus rasti (ir Sode, ir savo gyvenime) – privalai kažką pamesti. Taigi taip ir padarėme – skardinę su centais ir rubliais užlipdėme vašku, įleidome į 90 centimetrų gylio duobę ir užkasėme. Paskui kiekvienas atskirai tą slapčiausią vietą „pririšome“ prie kažkokio mums vieniems težinomo orientyro, o vietovės schemas paslėpėme savo dienoraščiuose, kurie taip pat gerai paslėpti. Konspiracija garantuota. Tai buvo 2000–aisiais, sausio trečiąją, trečią valandą po pietų. Kažkuri sekta primygtinai aiškino, kad būtent tuo laiku turėjo būti pasaulio pabaiga. Priešinamės toms prognozėms kaip galim.

Tęsinys. Pradžia Nr. 30, 31, 33

Henrikas GUDAVIČIUS

Šį puslapį remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS